

۲۱۴۹۴

۱۳۷۹ / ۱۰ / ۲۰

دانشگاه
تهران

دانشکده حقوق

پایان نامه برای دریافت
درجه کارشناسی ارشد حقوق خصوصی

موضوع:

«مسئولیت پیمان کار در قرارداد پیمان کاری»

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر سید محمود کاشانی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر امیرحسین آبادی

نگارش:

محمد ایزانلو

9165

سال تحصیلی: ۷۸-۷۹

۳۱۴۶۴

تقدیم به:

مادر عزیزم،

به پاس محبت بی‌پایانش

و

پدر بزرگوaram، به پاس صداقت بی‌مثالش

و

ملت قهرمان کُرمانج، این مرزداران همیشه تاریخ

و نیز:

تقدیم به آن گروه از حقوق‌دانانی که «حقوق» را

جدی می‌گیرند و با «عدالت» از سر تفتن برخوردار

نمی‌کنند.

تقدیر و تشکر:

در آغاز این نوشتار بر خود فرض می‌دانم از جناب آقای دکتر سید محمود کاشانی استاد محترم دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی که با حوصله فراوان مرا در تهیه و تدوین مطالب این رساله یاری رسانده و از رهنمودهای ارزنده خود اینجانب را بهره‌مند نموده‌اند صمیمانه تشکر نمایم.

به علاوه مراتب سپاس قلبی خود را از اساتید محترم مشاور و داور که با ارائه نظریات سازنده و نقادانه خود نکات ضعف این نوشتار را به بنده گوشزد نموده‌اند اعلام می‌نمایم.

در پایان نیز از تمام عزیزانی که به نحوی اینجانب را در تهیه و تدوین مطالب این رساله یاری نموده‌اند از جمله مسئولین محترم کتابخانه‌های دانشکده حقوق و مرکزی و علی‌الخصوص مدیریت محترم اداره حقوقی شرکت توانیر که با راهنمایی ارزنده خود موجبات دستیابی اینجانب به جدیدترین مقررات حاکم بر قراردادهای پیمان‌کاری را فراهم نموده‌اند صمیمانه تشکر می‌نمایم.

گمان مبر که به پایان رسیده کار مغان

هزار باده ناخورده در رگ تاک است

جمله معشوق است و عاشق پرده‌ای

زنده معشوق است و عاشق مرده‌ای

چون نباشد عشق را پروای او

او چو مرغی ماند بی پروای او

نام خانوادگی: ایزانلو
نام: محمد
دانشکده: حقوق
رشته تحصیلی و گرایش: حقوق خصوصی
نام استاد راهنما: دکتر سید محمود کاشانی
عنوان پایان نامه: مسئولیت پیمان کار در قرارداد پیمان کاری
تاریخ فراغت از تحصیل: ۷۹

چکیده

مقدمه

بخش اول - تشریح مبانی و نحوه تحقق مسئولیت پیمان کار
فصل اول - مبانی مسئولیت پیمان کار در اثر اعمال مستقیم خود
فصل دوم - شروط تحقق مسئولیت پیمان کار و نحوه جبران
بخش دوم - موارد و چگونگی تعدیل و معافیت از مسئولیت پیمان کار
فصل اول - دخالت اراده در تعدیل و معافیت از مسئولیت
فصل دوم - بررسی نحوه تاثیر عوامل غیر ارادی در مسئولیت پیمان کار

در خصوص مبنای مسئولیت پیمان کار در مقابل کار فرما باید گفت چنانچه اعمالی که منجر به مسئولیت وی گردیده اند مستقیماً به خود وی متناسب گردیده باشند (مثل تأخیر در تحویل پروژه) ریشه مسئولیت وی بی شک قراردادیست. اما مسئولیت وی در اثر اعمال کارگران و خدمه و پیمان کاران جزء ریشه غیر قراردادی داشته و بر مبنای دیگری استوار است. برای تحقق مسئولیت پیمان کار نیز وجود سه رکن مسئولیت مدنی مثل ضرر - فعل زیان بار و رابطه سببیت ضروری و لازم است. مانند معیوب بودن پروژه (ضرر) - تخلف از اصول و ضوابط حرفه ای (فعل زیان بار) در بخش دوم به بررسی این موضوع پرداخته شده است که آیا می توان مسئولیت پیمان کار را تعدیل یا تحدید کرد؟ در مورد تعدیل مسئولیت وی پاسخ این سؤال مثبت است اما در مورد شروط تحدید و معافیت از مسئولیت پاسخ منفی است. عوامل غیر ارادی نیز هر یک به گونه ای مسئولیت پیمان کار را تحت تأثیر خود قرار می دهند. گاه این عوامل مسئولیت وی را تخفیف می دهند اما گاه منجر به معافیت و زوال مسئولیت او نیز می شوند مثل اعمال حاکمیت.

فهرست عناوین

صفحه	عنوان
	مقدمه
۱	طرح بحث
۱	مفاهیم و کلیات
۱	الف - تعریف پیمان کاری
۸	ب - جایگاه پیمان کاری در تقسیم بندی عقود
۱۴	ج - مقایسه پیمان کاری با قراردادهای مشابه
۱۴	اول - پیمان کاری و عقود مرسوم در قانون مدنی
۱۴	۱ - اجاره اشخاص
۱۸	۲ - عقد وکالت
۲۱	دوم - پیمان کاری و قرارداد کار
۲۳	نتیجه بحث
	بخش اول - تشریح مبانی و نحوه تحقق مسؤولیت
۲۶	پیمان کار
۲۷	فصل اول - مبانی مسؤولیت پیمان کار در مقابل کارفرما
۲۷	مبحث اول - مسؤولیت پیمان کار در اثر اعمال مستقیم خود
۲۷	گفتار اول - مبنای قراردادی مسؤولیت
۲۷	اول - اوصاف کلی مسؤولیت قراردادی
۲۹	دوم - خصائص مسؤولیت قراردادی پیمان کار در شرایط عمومی پیمان
۳۶	گفتار دوم - امکان جمع مسؤولیت قراردادی و قهری پیمان کار

صفحه	عنوان
------	-------

۳۹	مبحث دوم - مسؤولیت پیمان کار در اثر اعمال غیر مستقیم خود
۴۰	گفتار اول - مسؤولیت پیمان کار در اثر اعمال پیمان کاران جزء
۵۳	گفتار دوم - مسؤولیت پیمان کار در اثر اعمال کارگران و خدمه
	فصل دوم - شروط تحقق مسؤولیت پیمان کار و نحوه جبران آن
۵۷	مبحث اول - ارکان مسؤولیت مدنی
۵۷	گفتار اول - تحلیل ارکان سه گانه مسؤولیت
۵۷	اول - لزوم وجود ضرر
۵۸	۱-۱ - شرایط ضرر قابل مطالبه
۵۸	الف - مستقیم بودن ضرر
۵۸	ب - نامشروع بودن ضرر
۵۸	ج - قابل پیش بینی بودن ضرر
۵۹	دوم - فعل زیان بار
۵۹	سوم - رابطه سببیت
	گفتار دوم - بررسی نحوه تحقق مسؤولیت پیمان کار در چهارچوب ارکان مسؤولیت مدنی
۶۰	اول - از جهت ضرر
۶۱	الف - تأخیر پیمان کار در ایفای تعهدات موضوع قرارداد
۷۳	ب - معیوب بودن پروژه
۷۶	۱ - عدم تطابق عملیات اجرایی با مشخصات و نقشه ها
	۲ - مغایرت عملیات اجرایی با مشخصات و استانداردهای فنی (محاسبات

فنی).....	۷۷
۳- عدم تطابق عملیات اجرایی با دستورات کتبی کارفرما (تخلف از شرایط	
خصوصی پیمان).....	۷۹
دوم - از جهت فعل زیان بار.....	۸۲
۱- خطای پیمانکار در اجرای نادرست عملیات موضوع پیمان.....	۸۳
۲- خطای پیمانکار در مطالعه و طراحی عملیات موضوع پیمان.....	۸۳
۳- خطای پیمانکار در تخلف از ضوابط و اصول حرفه‌ای.....	۸۴
سوم - از جهت رابطه سببیت.....	۸۷
مبحث دوم - ضمانت اجرای پیمان شکنی.....	۸۹
گفتار اول - تبیین راهکارهای جبران خسارت در مقابل کارفرما.....	۹۰
اول - الزام پیمانکار به انجام مورد پیمان.....	۹۰
دوم - ضبط ضمانت نامه.....	۹۲
سوم - اجرای امانی قرارداد توسط کارفرما.....	۱۰۱
چهارم - فسخ یکجانبه پیمان.....	۱۰۳
گفتار دوم - نحوه و چگونگی جبران خسارت در مقابل اشخاص ثالث ..	۱۰۸
بخش دوم - موارد و چگونگی تعدیل و معافیت از	
مسئولیت پیمان کار.....	۱۱۴
فصل اول - دخالت اراده در تعدیل و معافیت از مسئولیت ...	۱۱۵
مبحث اول - شروط تعدیل تعهد پیمان کار.....	۱۱۵
گفتار اول - ماهیت شروط تعدیل تعهد.....	۱۱۶

۱۱۷.....	گفتار دوم - تعدیل تعهد پیمان کار در شرایط عمومی پیمان
۱۲۴.....	مبحث دوم - شروط تحدید و معافیت از مسؤولیت پیمان کار
۱۲۵.....	گفتار اول - ماهیت و قلمرو نفوذ شروط تحدید و معافیت از مسؤولیت
	گفتار دوم - اثر شروط تحدید و معافیت از مسؤولیت در قرارداد
۱۲۸.....	پیمان کاری
	فصل دوم - بررسی نحوه تأثیر عوامل غیرارادی در مسؤولیت
۱۳۳.....	پیمان کار
	مبحث اول - قاعده عمومی مسؤولیت در فرض بروز عوامل
۱۳۳.....	غیرارادی
۱۳۸.....	مبحث دوم - مسؤولیت پیمان کار در مواجهه با عوامل غیرارادی
۱۳۸.....	اول - قوه قاهره (فورس ماژور)
۱۵۰.....	دوم - اعمال حاکمیت
۱۵۷.....	سوم - تقصیر زیان دیده
۱۵۷.....	۱- عدم صحت نقشه ها و دستورات کارفرما
۱۵۸.....	۲- معیوب بودن مواد و مصالح تهیه شده توسط کارفرما
۱۵۹.....	۳- منع کارفرما
۱۶۴.....	نتیجه گیری

منابع و مأخذ

مقدمه

بدون تردید امروز کسی را نمی‌توان یافت که منکر پیشرفت‌ها و تحولات علمی و صنعتی جهان پیرامون خود باشد. رشد روزافزون علوم و دانش‌های بشری به موازات توسعه شبکه عظیم اطلاع‌رسانی دهکده جهانی را در وضعیتی قرار داده است که در کمترین زمان ممکن ساکنان این دهکده از تحولات آن مطلع می‌گردند.

این تحولات بی‌شک به علوم اجتماعی را نیز تحت تأثیر خود قرار می‌دهند. این علوم که مستقیماً با هیأت اجتماع و اجزاء آن مرتبط هستند هم پایه تحولات صنعتی و اجتماعی و با گسترش علوم و فنون بشری متحول می‌شوند و بناچار باید در هر زمان با وضعیت جدید و محیط پیرامون، خود را تطبیق دهند. به عنوان مثال نمی‌توان در حال حاضر تمام قواعد و نظریات جامعه‌شناسانه ابن خلدون و یا اگوست کنت و... را بطور کامل در اجتماعات فعلی پیاده نمود. زیرا نظریات جامعه‌شناختی این دانشمندان مربوط به جوامع آن زمان بوده و بوئی از تحولات فعلی جوامع نبرده‌اند.

حقوق نیز به عنوان جزئی از علوم اجتماعی ناچار است خود را با گسترش تحولات علمی و فنی و توسعه جوامع بشری مطابقت دهد تا دچار بن‌بست علمی نگردد.

بدین ترتیب بجای آنکه این علم صرفاً حاصل تلفیق بافته‌های فلسفی و منطقی و ریاضی ذهن باشد، باید آنرا نتیجه طبیعی تعامل افراد اجتماع و تحولات این اجتماعات دانست. این تصور از حقوق، نتایج متعددی را بیار می‌آورد. از جمله اینکه حقوق خود را موظف می‌داند در رویارویی با تحولات اجتماعی و پیدایش پدیده‌های جدید که خود زائیده توسعه چند جانبه جوامع بشری است راهکاری ارائه نماید که معضلات پیچیده جوامع بشری را با کمترین هزینه ممکن حل نماید. نه آنکه به جای حل این موضوعات و گره‌گشایی از کار اجتماع وضع را پیچیده‌تر کند.

متأسفانه امروزه شاهد آنیم که طرز تلقی سنت مآبانه از حقوق چه گرفتاری‌هایی را که

برای جامعه ما ببار نیاورده است. ترک مقررات مرور زمان، خسارات تأخیر تأدیه، ابداع تشکیلات دادگاههای عام به شائبه انطباق هرچه بیشتر امور با شرع مقدس شاید نمونه‌های بسیار کوچکی از گرفتاری‌های اجتماع ماست.

شاید بواسطه احتراز از این نوع گرفتاری‌ها بوده است که نویسندگان قانون مدنی با نفی طرز تلقی سنت مآبانه از حقوق به ابداع ماده ۱۰ قانون مدنی پرداخته و بر اصل آزادی قراردادها مهر تأیید نهادند، اصلی که این نظریه مرسوم بین فقیهان مبنی بر اینکه هر توافقی لزوماً می‌بایست در قالب یکی از عقود سنتی عینیت یابد را برای همیشه منتفی نمود. بدین ترتیب اشخاص مجازند هر قراردادی را که مخالف صریح قوانین موضوعه یا اخلاق حسنه نباشد منعقد نمایند و به این توافق آنها به دیده احترام نگریسته می‌شود.

قرارداد پیمان کاری نیز به عنوان عقدی که زاییده رشد و توسعه جوامع بشری و نیازهای آنهاست، از جمله اموریست که در حقوق سنتی مان که در اندیشه فقیهان اسلامی عینیت یافته، از سابقه روشنی برخوردار نیست. البته این موضوع هرگز عیب این حقوق تلقی نمی‌شود. زیرا همانگونه که پیش‌تر گفته شد حقوق هر ملتی به عنوان بخشی از علوم اجتماعی یک سرزمین زاییده توسعه محیط پیرامون خود است و هم‌پای این تحولات حرکت می‌نماید.

با این وصف طبیعی است که به علت عدم توسعه اجتماعات آن زمان و فقدان زندگی شهرنشینی به مفهوم امروزی، اذهان فقیهان به قراردادهای پیمان‌کاری آن گونه که امروزه مطرح می‌گردند آشنائی چندانی نداشته‌اند. هرچند قواعد و پاره‌ای از احکام این نوع قراردادها در قالب سنتی اجاره اشخاص مطرح می‌گردید و در واقع ریشه اصلی پیمان‌کاری را نیز باید در این عقد سنتی جستجو نمود. (این ایده به نویسندگان قانون مدنی نیز سرایت نموده و آنها تمام قراردادهای مقاطعه کاری، کار و اجاره اشخاص را تحت حکم واحدی مورد مطالعه قرار داده‌اند).

وجود این قرارداد و کاربرد وسیع آن در جوامع امروزی علی‌الخصوص کشورهای در

حال توسعه که به شدت با فرآیند شهرنشینی و فعالیت‌های عمرانی درگیر هستند باعث طرح موضوعات و مسائل جدید گردیده که ذهن قضات را به خود مشغول داشته‌اند. اینکه قلمرو تعهدات کارفرمایان و پیمان‌کاران در برابر یکدیگر تا کجاست؟ میزان مسؤلیت پیمان‌کار در برابر کارفرما تا چه حد است؟ مبنای مسؤلیت پیمان‌کار در برابر کارفرما و اشخاص ثالث و یا کارگران زیر مجموعه وی چیست؟ آیا مسؤلیت پیمان‌کار نیز در برخورد با عوامل خارج از اراده همانند مسؤلیت‌های معمولی قراردادی است؟ و... از جمله موضوعاتی است که هر روزه محاکم دادگستری را به خود وا داشته‌اند.

بدین ترتیب شناخت ماهیت این قرارداد و احکام و آثار آن در مرحله اول و تشریح قواعد و احکام حاکم بر مسؤلیت‌ها و تعهدات متقابل کارفرما و پیمان‌کار در برابر یکدیگر در مراحل بعدی از جمله اموریست که در صورت شناخت آنها، گرهی عمده از معضلات حقوقی این اجتماع گشوده خواهد شد.

و اما آنچه که در این نوشتار مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته است تشریح مسؤلیت پیمان‌کار در قرارداد پیمان‌کاری است. البته بواسطه اینکه عنوان این پایان‌نامه «مسؤلیت پیمان‌کار در قرارداد پیمان‌کاریست» لذا ما نیز قلمرو مباحث این نوشتار را به مسؤلیت قراردادی پیمان‌کار محدود نموده‌ایم هرچند در پاره‌ای از موارد به موضوع مسؤلیت غیر قراردادی یا ضمان قهری پیمان‌کار نیز اشاره گردیده است.

در مطالعه مسؤلیت قراردادی پیمان‌کار، ابتدائاً ماهیت قرارداد پیمان‌کاری و ارتباط این قرارداد با موارد مشابه همچون قرارداد کار، اجاره اشخاص و وکالت مورد بررسی قرار گرفته است. آنگاه در بخش اول این نوشتار که از دو فصل جداگانه تشکیل می‌گردد به تشریح دو موضوع پرداخته‌ایم. در فصل اول مبنای مسؤلیت پیمان‌کار در مقابل کارفرما مورد مطالعه قرار گرفته است. این فصل نیز به نوبه خود به دو مبحث تقسیم می‌گردد. مبحث اول آن به مسؤلیت پیمان‌کار در اثر اعمال مستقیم خود اختصاص یافته است و مبحث دوم مسؤلیت پیمان‌کار در اثر اعمال غیرمستقیم خود همچون اعمال پیمان‌کاران

جزء و کارگران و خدمه را مورد بررسی قرار می‌دهد. در فصل دوم این بخش نیز در دو مبحث جداگانه ابتدا ارکان سه‌گانه مسؤولیت مدنی و چگونگی تحقق مسؤولیت پیمان‌کار در چهارچوب ارکان سه‌گانه مسؤولیت (ضرر - فعل زیان‌بار - رابطه سببیت) مورد بررسی قرار گرفته و در مبحث دوم نیز به مطالعه ضمانت اجرای پیمان‌شکنی و تخلف پیمان‌کار از مفاد پیمان پرداخته شده است.

بخش دوم این نوشتار دو موضوع عمده را در دستور کار خود قرار داده است. این دو موضوع عبارتند از: موارد و چگونگی تعدیل مسؤولیت قراردادی پیمان‌کار و موارد معافیت وی از مسؤولیت قراردادی.

بدین ترتیب در فصل اول این بخش که راجع به دخالت اراده در تعدیل تعهدات و مسؤولیت قراردادی پیمان‌کار است ابتدائاً اقسام شروط تعدیل مورد بررسی و مطالعه قرار گرفته‌اند و در مرحله دوم نیز به بررسی و تشریح شروطی پرداخته شده است که در اثر آن مسؤولیت قراردادی پیمان‌کار محدود یا کلاً منتفی می‌شود.

در فصل دوم نیز به تشریح آثار بروز عوامل غیر ارادی و حوادث پیش‌بینی نشده همچون قوه قاهره، اعمال حاکمیت و... در مسؤولیت قراردادی پیمان‌کار پرداخته شده است.

با این مقدمه، اینک متن اصلی این نوشتار را دنبال خواهیم کرد.

طرح بحث:

آنچه امروزه تحت عنوان قراردادهای پیمان‌کاری یا مقاطعه‌کاری مطرح می‌شوند پدیده‌هایی هستند که به مقدار زیادی معلول پیشرفت‌ها و توسعه اقتصادی و صنعتی جهان می‌باشند. پیچیدگی و تنوع پروژه‌های عظیم پیمان‌کاری که همگی معلول پیشرفت و توسعه خارق‌العاده علوم بشری است قراردادهای پیمان‌کاری را در وضعیت پیچیده‌ای قرار می‌دهد که شناخت این نوع قراردادهای را برای هر حقوقدانی مشکل می‌سازد به گونه‌ای که بی‌بردن به ذات واقعی آنها نیاز به کنکاشی دقیق و ذهنی نکته بین دارد. برای این منظور و از آنجائی که شناخت واقعی مبنا و ماهیت مسؤلیت پیمان‌کار به شناخت دقیق مفهوم و ماهیت این نوع قراردادهای بستگی تام دارد لذا ابتدائاً ماهیت حقوقی پیمان‌کاری و جایگاه آن را در تقسیم‌بندی عقود بررسی نموده و آنگاه به تبیین مسؤلیت پیمان‌کار در چهارچوب قرارداد پیمان‌کاری می‌پردازیم.

مفاهیم و کلیات:

الف - تعریف پیمان‌کاری:

علمای لغت در بیان مفهوم لغوی پیمان چنین گفته‌اند: ۱- عهد، معاهده، میثاق فرستاد بازش بر ایوان خویش برو خواند عهد و پیمان خویش فرهنگستان این کلمه را به معنی عهده نامه‌ای که میان دو یا چند تن و دو یا چند دولت بسته شود پذیرفته که مثلاً بموجب آن برای رسیدن به مقاصد سیاسی معاضدت کنند و یا اینکه بموجب آن دولت بی‌طرفی تعهد می‌کند که جز برای مدافعه به جنگ اقدام نکند^(۱). و در ذیل واژه پیمان‌کاری نیز چنین آورده‌اند: «عمل پیمان‌کار که تعهد به اجرای کاری یا

۱- معین، دکتر محمد، فرهنگ فارسی، جلد اول (آ - خ)، انتشارات امیرکبیر تهران، ۱۳۶۳.